

29. Шоліна Т. В. Педагогічні ідеї та освітньо-громадська діяльність Степана Смалья-Стоцького (1859—1938) : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Шоліна Тетяна Валентинівна. — Т., 2011. — 22 с.
30. Skwarczyńska S. Teoria listu / Stefania Skwarczyńska. — Lwów, 1938. — 373 s.

Лідія Сніцарчук

«ТАРНІВ. ЕМІГРАЦІЯ. 1921 РІК»:

ЩОДЕННИКОВІ ЗАПИСИ ЖУРНАЛІСТА НАЗАРА ГНАТЮКА

Охарактеризовано зміст щоденників журналіста Назара Гнатюка, проаналізовано специфіку подання інформації, визначено основні тематичні лінії авторського нарративу, акцентовано його діяльність у Міністерстві преси й пропаганди уряду УНР, а також у газетах «Українська Трибуна» й «Рідний Край».

Ключові слова: Назар Гнатюк, щоденник, Міністерство преси й пропаганди, журналіст, газета.

Охарактеризовано содержание дневников журналиста Назара Гнатюка, проанализирована специфика представления информации, определены основные тематические линии авторского нарратива, акцентирована его деятельность в Министерстве печати и пропаганды правительства УНР, а также в газетах «Українська Трибуна» и «Рідний Край».

Ключевые слова: Назар Гнатюк, дневник, Министерство печати и пропаганды, журналист, газета.

The content of journalist Nazar Hnatiuk's diaries is characterized as well as the specific way of information representing, the main thematic trends of his narratives. His work at the Ministry of Press and Propaganda of Ukrainian People's Republic and in the newspapers «Ukrainska Trybuna» and «Ridnyi krai» was observed.

Key words: Nazar Hnatiuk, diary, Ministry of Press and Propaganda, journalist, newspaper.

Вивчаючи щоденникові записи журналістів, редакторів, видавців, маємо змогу відтворити характерні умови українського пресо- і книговидавничого процесу загалом, особливості функціонування того чи іншого видання, визначити характерні погляди на журналістику та її позиціонування в суспільстві, з'ясувати специфіку форму-

вання новинарського блоку газет, а також віднайти чимало важливої інформації про тих осіб, які працювали поряд із щоденником, відтворити буденну журналістську дійсність, висвітлити організаційні й творчі проблеми, які необхідно було долати при формуванні видання до друку, і, головне, реставрувати біографічні віхи самих діаристів, що значною мірою впливали на цей процес, змінюючи його, покращуючи, насичуючи.

Саме такі завдання ставили перед собою науковці, вивчаючи багаті на фактичний матеріал з історії журналістики щоденники М. Грушевського, С. Єфремова, О. Назарука, Є. Чикаленка та інших відомих чи малознаних українських діячів.

Щоденники журналіста Назара Гнатюка, ім'я якого невідоме широкому загалу, а журналістський доробок не вивчався й досі не уведений у науковий обіг, дають можливість відповісти на запитання, пов'язані із функціонуванням і розвитком журналістики у т. зв. тарнівський період еміграції урядових структур УНР, поглянути на непрості внутрішні процеси формування українського інформаційного простору, а також реконструювати щоденну подієвість із життя звичайного пресового працівника, який повинен був виживати у вкрай складних умовах вимушеного перебування українства на території Польщі на початку 1920-х рр.

Три щоденники Н. Гнатюка, рівно ж як і низка інших документів, що посвідчують його журналістську діяльність у 1919—1921 рр., зокрема співпрацю із редакціями газет «Воля», «Рідний Край», «Українська Трибуна», а також роботу в Міністерстві преси й пропаганди уряду УНР, зберігаються нині у відділі рукописів Національного закладу ім. Оссолінських (м. Вроцлав, Польська Республіка).

Це був учитель із Липовеччини, 1899 р. н., «гарний українець, чудовий працівник по культурно-освітній справі», як відгукувалися про нього колеги, рекомендуючи до праці в урядових структурах, активний член Української народно-республіканської партії (далі — УНРП), журналіст. Прагнення постійно занотовувати прожите ним зумовлене, на нашу думку, потребою журналіста писати, фіксувати важливі події, обдумувати те, що відбулося, тобто творити щоденну газету для самого себе, вправляючись у виробленні стилю, умінні чітко висловлюватися, відтворювати, реєструвати.

Перший за хронологією «Мій щоденник» (частина інформації зашифрована графічно, на обкладинці напис — «Прошу не читати») Н. Гнатюка містить записи від 6 липня до 7 вересня 1921 р. (16 с.). На цей час він перебував у містечку Городок на Волині «як емігрант, — більше року за кордоном». Тематичний напрям щоденника здебільшого побутовий, його записи складаються із описів прожитого за день — без жодних матеріальних засобів, без роботи або з її невдалими пошуками, із роздумів про «що робити?». Осмислити й проаналізувати все, що відбувалося із ним та його побратимами, а також «і тяжко й серйозно задуматися над чим би то не було, не в спроможі». Значну частину цього щоденника становлять переживання юнака, пов'язані із особистим життям.

Важке матеріальне становище («Зараз я здорово обірвався, ні гарнітуру, ні чобіт, ні шмаття. Нічогісінько») ускладнювалося відсутністю потрібного кола спілкування («Ні земляків, ні марочки, ні надії»). Згодом Н. Гнатюк налагодив зв'язки з редакціями газет «Рідний Край» (Львів) та «Українська Трибуна» (Варшава), надсилаючи їм раз у раз інформаційно-аналітичні матеріали, що заторкували актуальні проблеми боротьби за українську державність, а також висвітлювали діяльність низових ланок УНРП. Оскільки саме в цей час редакції названих газет унаслідок політичних розбіжностей перебували у різновекторному дискурсивному полі, він змушений був обрати для співпраці одну із них.

Знайомство Н. Гнатюка із П. Ковжуном та К. Вротновським-Сивошапкою остаточно вплинули на вибір часопису для співпраці — «Українська Трибуна». Редакційне посвідчення із «небезвартісним підписом Вороного» підтвердило вибір журналіста. Проте ненадійний заробіток журналіста («У[країнська] Т[рибуна] отримала субсидію, однак доволі швидко витратила, тому й виходить неритмічно») змусив його шукати інші можливості працевлаштування. Ні в Рівному, ні в інших містах Волині роботи не знайшлося, усе ж вирішив дописувати ще й до «Рідного Краю». Н. Гнатюк записав у щоденнику, що редактор М. Яцків окреслив йому тематичний ареал майбутніх публікацій, «він орієнтується тільки на Київ і тому його не так обходить східно-галицький загумінок». Таким чином, фінансова криза скоригувала політичні пріоритети й журналістські уподобання Н. Гнатюка: «Хоч ні загальний дух, напрямок ні та громадська

опінія, що утворилася круг “Р[ідного] К[раю]” не подобаються мені, але з чисто практичних мотивів, посилаю свої дописи до “Р[ідного] К[раю]”». Незважаючи на отримувані гонорари, яких, однак, за-ледве вистачало на оплату житла, він не дуже був задоволений із співпраці з редакцією цієї газети, яка «підписувала моїм іменем не мої матеріали», суттєво втручалася у його тексти, деформуючи суть повідомлення. Упродовж червня — вересня 1921 р. у газеті було опубліковано понад 20 матеріалів за підписом Марко Брун — псевдонімом Н. Гнатюка.

Відзначимо, що публікації Марка Бруна, позначені максима-лістськими перцепціями суспільно-політичного життя українства, викликали неоднозначне сприйняття читачів, що намагалися розкрити псевдонім. Зокрема, у ч. 108 за 1921 р. газети «української соціал-демократії» «Вперед» було опубліковано репліку М. Луцкевича щодо помилковості приписування йому цього псевдоніма.

Запис від 26 липня 1921 р. є переписаним листом Н. Гнатюка до С. Петлюри: «Як вірний син України, що цілий час працював і у війську, і як громадський робітник, і як журналіст, осмілююся звернути увагу Вашу, пане Головний Отамане, на дві, на мій погляд, дуже зараз важні справи, що стають мені особливо видними тут, у Рівнім, коло кордону. Щоби бути коротким: по перше, той факт, що завдяки... більшовицькій владі повстання на Україні затихають, і то як не буде вчинено зараз же енергійних заходів з боку Головної Команди можуть затихнути без надії на повторення. Після ліквідації повстань селянство переставши мати видимої реальну військову опозицію, а через це й менше зазнаючи утисків од большевиків та привикнувши до одної влади може геть зовсім заспокоїтись і стане “тяжелое на подъем”».

Добре орієнтуючись у ситуації, яка склалася на сході України («найбільш заслуговують довір'я інформатори, що приходять з України»), Н. Гнатюк намагався довести свою позицію стосовно проведення пропагандистської кампанії, яка не дала б можливості більшовикам опанувати селянство, «таксамо [потрібно] вбити в голову всім на Україні, що західні держави підтримують У.Н.Р. і сприяють повстанням. Треба всякою хоч би й ерундою викликати нервовість у правлячих і цим підтримувати їх в існуючій у них, без сумніву, думці, що еміграцію вони мусять знищити, чого не зможуть зробити без конфлікту з державами».

Запис від 13 серпня 1921 р. свідчить про «прозріння» Н. Гнатюка щодо низки партійних і військових функціонерів: «Задумуюсь над тим, якими ми всі активні борці за волю України були наївними людьми. Щоб то було заpastись зайвою копійчиною на чорний день? І було з чого. А так всяка сволота, що примазалась була до нашої справи розжиласть, розжариласть коло громадського пирога, а ми, що на нас упали, упадуть і падати будуть всі репресії всіх ворожих українству влад, ходимо закордоном голі й босі та голодні. А все було те, що боялись за честь свою. Інші мали трохи одмінніший погляд, тому вони ворочають тепер міліонами».

На початку вересня 1921 р. Н. Гнатюк на запрошення однопартійців вибрався до Тарнова на конференцію УНРП, а також для залягодження низки справ, пов'язаних із працевлаштуванням. У його планах було повернення на Волинь, однак після спілкування із колегами по партії, зокрема О. Ковалевським, який запропонував йому працю в Міністерстві преси й пропаганди, він залишився у Тарнові. Н. Гнатюк занотував у щоденнику слова помічника керівника політичного відділу, який, прочитавши його опублікований матеріал, відзначив, що автор «буде давати добрі інформації». Дуже «приємне» ставлення до Н. Гнатюка вплинуло на визначення життєвих пріоритетів журналіста і вибір місця праці — Міністерство преси й пропаганди (далі — МПП), очолюване О. Ковалевським.

Наступний щоденник — тарнівський — містить інформацію від 14 вересня до 5 листопада 1921 р. (72 с.). На відміну від попереднього, у ньому немає зашифрованих фрагментів, тематика записів синтетична, поєднує побутову, професійну, суспільно-політичну лінії. Чимало інформації не зафіксовано лише через те, що Н. Гнатюк «записати боявся з огляду на шпіонаж». Так, скажімо, не потрапили до щоденника «надзвичайно цікаві моменти» з доповіді прем'єр-міністра П. Пилипчука про становище і діяльність уряду, фрагменти розмов Н. Гнатюка із прем'єр-міністром, О. Ковалевським, К. Врогновським-Сивошапкою, іншими особистостями з унерівського і партійного оточення щоденникаря.

Серед документів Н. Гнатюка зберігається декілька окремих сторінок, що були «проміжним» містком між першим і другим щоденниками. У записі від 10 вересня, здійсненому вже у Тарнові, він зазначав, що «становище на Волині в еміграції й наші вражін-

ня про події в Совдепії буде сьогодні моїм докладом на засіданні ЦК УНР». У цьому фрагменті описані також непрості стосунки М. Яцкова як редактора «Рідного Краю» з «українцями галицькими, що стоять проти згоди з поляками»; розкрито джерела фінансування газети «Вперед» — органу українських соціалістів, зокрема, в цьому контексті названо прізвище Л. Карахана — російського дипломата, який на той час працював у Варшаві повпредом РСФРР; означено негативне ставлення українських емігрантів до Кабінету Міністрів П. Пилипчука.

Події, зафіксовані на цих сторінках, Н. Гнатюк переповів й у щоденниковому записі від 11 вересня. Це, зокрема, детальний опис перебігу партійного засідання із занотованими прізвищами учасників («голова — Кириченко Юрко Савич, Н. Гнатюк — секретар конференції, член політичної та земельної комісії»), а також зафіксованими виступами партійців. Особливо вразив діариста виступ О. Ковалевського, який при обговоренні очікуваних повстанських дій на українських теренах відверто заявив, що не вірить «в успіх нового повстання в Україні». Сам Н. Гнатюк виступив у дебатах над доповіддю, акцентувавши «кепську» діяльність партії в організації партійного пресового опертя. Саме тому обговорювалася потреба доцільності заснування нового партійного органу («Пилипчук, прем'єр-міністр, потім в розмові зо мною сказав, що “Українській Трибуні” уже перестали висилатись гроші на її видання») або ж продовження видавання «Поступу», а також проектувалося «на випадок, коли би ми добралися до Києва, видання великої щоденної газети на зразок “Ради”».

Більш предметна розмова про інформаційно-пресову діяльність відбулася 16 вересня з О. Ковалевським, який запропонував Н. Гнатюку очолити «Українпрес» — організацію, що акумулювала й опрацьовувала інформацію та розсилала під своєю егідою у закордонні урядові представництва, формувала новинарський корпус офіційних пресодруків МПП (обіжники, бюлетені, комунікати тощо), низки еміграційних видань, таборових часописів. «Завдання настільки серйозне й відповідальне. Досі я мав відповідальні посади, але завше локального а не всеукраїнського характеру». Судячи із записів щоденника, О. Ковалевський плекав чималі надії щодо професійних здібностей та умінь Н. Гнатюка.

Важливо відзначити, що у цьому, а також у наступному щоденниках зафіксовано чимало характеристик сучасників, з якими перетинався діарист у Тарнові. Записи Н. Гнатюка слугують доповненням до творення портретів К. Вротновського-Сивошапки, О. Ковалевського, П. Ковжуна, В. Павленка, П. Пилипчука, «голосного повстанця» В. Сокири-Яхонтова, І. Струка, І. Фещенка-Чопівського та ін. Ось, зокрема, деталь до образу «відомого повстанця» Оникія Богуна: «Як і Сокира[-Яхонтов], він убраний надзвичайно убого, поклав мішок з хлібом в кутку в залі “Bristola” (готель у Тарнові. — *Л. С.*) та й там і живе, не знаю, може так на голій підлозі й спить». Відзначимо, що велика кількість інформації про цих та інших осіб відсутня у відтворених в останні роки їх біографіях.

У щоденнику описано складнощі еміграційного життя українства у Тарнові, особливості підготовки до збройного виступу в Україну (28 жовтня: «Армія пішла в числі 5000 душ до зубів озброєного люду. Цікавий перший момент, чи не зіб'ють її большевики на перших же порах»). Очікування позитивних результатів боротьби за державність суттєво впливало на міжособистісні взаємини, що позначалося на спілкуванні на партійних зборах, конференціях, з'ясовуванні стосунків — особистих, партійних (12 жовтня: «Це тільки дідько міг звести всіх в таку дюру як Тарнів і тут поділившись на партії гризти один другому горло»), робочих (конфлікт міністра військових справ Павленка та О. Ковалевського, що спричинив чимале збурення тарнівського українства, Н. Гнатюк розписав дуже докладно у записі від 5 листопада). Проте немало сторінок присвячено рішенням очільників партії щодо підтримки реальної консолідації українських партій. «Були деякі підводні каміння у неї, але пройшли більш-менш щасливо», — записав Н. Гнатюк 24 вересня про збори, на яких обговорювалася резолюція про підтримку уряду.

У щоденнику зафіксовано зустріч із С. Петлюрою, на яку був відраджений Н. Гнатюк із низкою однопартійців (він представляв земельну програму, затверджену на третій конференції УНРП). Вона запам'яталася діаристу декількома моментами. Передовсім — твердженням С. Петлюри про те, що партія не може бути «ізольованою» від інших, а також пропозицією щодо створення консолідаційного міжпартійного органу та запрошенням до роботи в уряд

П. Пилипчука (УНРП) представників інших партій. А ще — засто-рогою партійним очільникам щодо провадження будь-яких пере-мовин із «московськими колами». «Він думає, що московська преса сильніша нашої, московські кола мають більші і тісніші зв'язки з правительственними колами всіх європейських держав, а тому, щоб часом московська преса не оголосила їх, цих переговорів, і не ви-ставила як упадок самостійницьких стремлінь серед українського громадянства. Таке оголошення принесло б нечислимі шкоди нам за кордоном, а також і пригноблююче вплинуло би на решту украї-нських партій.»

Деякий час Н. Гнатюк використовував щоденник як записну книжку, що можна пояснити значним завантаженням на роботі у МПП («Складаю тижневий комунікат для таборів. Мене призначено начальником відділу пропаганди в мін. преси. Починаємо збирати матеріяли до нового журналу, котрий назвати думаємо “Народній Республіканець”»). Серед цих записів — ретельний перелік його опублікованих матеріалів на сторінках «Української Трибуни» та «Рідного Краю» із зазначеними назвами, а також републікованих в українській еміграційній пресі, зокрема авторитетній канадській газеті «Український Голос».

Перед початком Листопадового рейду Армії УНР під керів-ництвом Ю. Тютюнника важливим — «надзвичайної ваги» — до-рученням МПП було ознайомлення європейської преси з метою і стратегічними завданнями цього військового чину. Н. Гнатюк від-значав, що це доручення суттєво ускладнювалося певною обста-виною — «наша справа перестала бути для європейської преси актуальною». До такої інформаційної ситуації, за наведеними ним словами О. Ковалевського, призвела низка причин, зокрема «здо-рово роздута» інформаційна кампанія щодо Першого Зимового по-ходу Армії УНР, перебіг якого активно обговорювала європейська преса. «Тепер справа стоїть так, що є симптоми боятись, що може трапитися історія з “мальчиком і волком”.» Н. Гнатюк навів слова очільника Української місії у Відні Григорія Сидоренка про те, що «представники австрійської преси» наголошували на добрій поін-формованості в українських справах, співчуваючи українству, однак відмовляючись публікувати надіслану інформацію, бо «все, що ми даємо, вже давно відоме».

Найбільш нездоланною проблемою у цьому плані Н. Гнатюк вважав недоступність звісток про повстання. Так, 4 листопада він записав: «...ходять чутки, що вже розпочались бої й що наші вже солідну територію зайняли. Чорт його знає, а я сиджу в міністерстві і нічого не знаю».

Другого листопада «всі польські газети», стверджував діарист, подали інформацію про повстання в Україні. При цьому він описав також промовистий факт перебування українців на польських теренах: «Як члени нашої дипломатичної місії або Центр. Укр. К-ту бували у всіх польських міністрів то міністр скарбу Міхальський висловив здивовання про те, що ми існуємо в Тарнові, змішав нас з Петрушевичем. Врешті довідавшись, хто ми, прохав подати мінімальний обрахунок допомоги потрібної нам». Загалом, Н. Гнатюк стверджував, що навколо допомоги урядовим структурам УНР склалася доволі неоднозначна ситуація: «Коли б Європа довідалася, що Польща підпомагає нам, то од неї би усі одвернулися», звинувачуючи «в порушенні спокою на Сході». Тому, характеризуючи обережну допомогу польського уряду, Н. Гнатюк відзначав, що все залежить винятково від результатів повстанського руху в Україні. «Поляки нам помагають на свій ризик і страх. У цьому вся трагедія.»

У щоденнику зафіксовано інформацію про активну протиукраїнську діяльність у Польщі деяких російських діячів (Л. Карахан, С. Сазонов), які, зокрема, вимагали, щоб поляки не допускали на свій терен емігрантських організацій. Із розповідей О. Саліковського він довідався, що більшовики користувалися нужденністю українського студентства, «видавали їм грошеві допомоги й тим вели розкладову працю серед еміграції».

Н. Гнатюк свідчив, що необхідність бути готовими у будь-який час покинути польські терени, відсутність достовірної інформації, постійна невизначеність, супроводжувана чутками, дезорієнтували, дестабілізували, деморалізували українство, зокрема те, що змушене було проживати у важких умовах таборів. «Холодно. Нема зимної одежи. Тікають. Сто чоловіка виїжджають десь до Ковеля на лісові роботи. Маса наших хлопців поступає в Академію Мистецтв у Кракові, особливо таборян. Сьогодні пущено чутку, що поляки з 1-го розпускають табори, припиняючи видачу пайка. Одбулись таксамо сьогодні збори урядовців вищих установ, на якому утворилася

нова артіль в 30 чол., котра береться за розробку ліса. Головою цієї артілі б[увший] міністер внутрішніх справ Белінський (Михайло Білінський — контр-адмірал УНР. — *Л. С.*)». Надзвичайно вразило Н. Гнатюка повідомлення про те, що від безвиході «до артілі по розробці лісів просились б[увший]. прем'єр Левіцький (Андрій Лівіцький — очільник дипломатичної справи УНР, прем'єр-міністр. — *Л. С.*) та ген. Сальський (Володимир Сальський — генерал-хорунжий Армії УНР. — *Л. С.*)».

Ще 16 вересня Н. Гнатюк нотував про домовленість із О. Ковалевським про поїздку в табори, описуючи підготовчі етапи щодо її здійснення, пов'язані із отриманням низки дозволів від польської влади та українських урядовців на пересування по країні. Однак ця поїздка так і не була реалізована — спершу через владний чинник, згодом через боязнь О. Ковалевського «виходити в маси, а в масі все статися може». Очевидно, незадоволення діями/бездіяльністю уряду П. Пилипчука та спробою його демісії, втрачена популярність УНРП, а також інцидент із В. Павленком змусили О. Ковалевського відмовитися від необхідності спілкування з інтернованими вояками. Події, пов'язані із негативним завершенням повстанського руху, не дали можливості Н. Гнатюку здійснити важливу для нього поїздку, дозвіл на яку підтверджено документом, що зберігається разом з іншими офіційними паперами. Невикористаною залишилася й посвідка, за якою він відряджався до таборів як начальник відділу пропаганди департаменту пропаганди з метою налагодження зв'язків, передання інформації і літератури та ознайомлення з життям і потребами таборів.

Серед повідомлень про емігрантські будні у цьому щоденнику фігурує чимало інформації про спроби організації видавничої справи в українському середовищі. Зокрема, описано намагання заснувати («на квартирі у Ковалевського») видавництво «Тризуб». Його учасниками мали бути: О. Ковалевський із дружиною Оленою, П. Пилипчук, П. Ковжун із дружиною Тамарою, В. Королів-Старий, А. Розенбліт, Н. Гнатюк, якому було доручено підготувати статут видавництва. «Цікавий куріоз: сьогодні, щоб знайти статут якого-небудь видавництва для зразку я мусів оббігати все і вся і... Таки його не знайшов. Складаю сам.»

Статут видавництва, над яким тривалий час працював Н. Гнатюк, «ночуючи на стільцях в мін. преси», складався із визначення

й тлумачення основних пунктів діяльності «Тризуба». Мета заснування — «піднесення й розвиток видавничо-друкарської справи на Україні взагалі, а також задоволення спільними силами матеріальних і культурних вимог своїх членів». Товариство планувало широкий обсяг робіт: видавати «ріжного роду книжки, друки як з поля красного письменства, так із царин публіцистики, мистецтва й уміlostей», випускати часописи, альманахи, збірники, листівки, мапи, «закладати книгарні, бібліотеки, читальні», організувати курси, лекції, конкурси, заснувати премію в царині красного письменства, публіцистики, науки і штуки.

У протоколі загальних зборів від 26 жовтня видавничого товариства «Тризуб», який також зберігається серед документів Н. Гнатюка, було зазначено, що «заслуханий статут прийняти, підписати й доручити Дирекції послати його на реєстрацію до Регістраційної комісії міністерства юстиції УНР і взагалі якнайскоріше перевести всі формальности». Тут же було обрано дирекцію, до якої увійшли О. Ковалевський, П. Ковжун, Н. Гнатюк. На цьому протоколі рукою службовця — голови реєстраційної комісії — записано: «Статут видавничого товариства «Тризуб» поступив до реєстраційної комісії на реєстрацію 17 грудня 1921 року. Про день засідання буде повідомлено окремо. Голова Комісії (підпис)». У щоденнику не зафіксовано пояснень, чому майже два місяці «мандрував» статут видавництва з одного урядового кабінету в інший, що знаходився поруч.

Н. Гнатюк розписав й інші організаційні проблеми, які необхідно було подолати на шляху до створення цієї інституції. Незважаючи на отриману субсидію (100 000 мп), П. Ковжун не був упевненим, що з цього вийде «щось путне». Зрештою, таку настроєвість П. Ковжуна Н. Гнатюк пояснював надзвичайно складною фінансовою ситуацією («Він залишивсь без марки, так що я йому купив 1 хліб за 150 мп.»). П. Ковжун «рішуче виїжджає до Львова. Тут не може жити», саме тому наполягав на переведенні очолюваного ним «Українпресу» до Львова, акцентуючи безперспективність його діяльності на тарнівських теренах.

Певним чином на стабілізацію ситуації із П. Ковжуном вплинуло його зацікавлення «Сонцецвітом» — літературно-мистецьким товариством, у якому поряд із ним брали участь Волошка (дочка А. Лівіцького), Євген Іваненко, М. Ковальський, Ю. Липа,

Михайло Обідний, П. Холодний (син) та ін. Розповідаючи про діяльність цього творчого об'єднання, Н. Гнатюк співчував колегам: «Бідні молоді люде не можуть нічого видавати, бо нема грошей». Щоденникар і сам неодноразово заходив на «вечір-мозаїку» чи на «літературну чашку чаю» «Сонцецвіту», що відбувалися зазвичай у готелі «Брістоль». На одній із таких зустрічей познайомився з А. Ніковським, обговорюючи з ним особливості суспільно-політичного життя українства в еміграції.

У щоденникових записах Н. Гнатюка міститься чимало інформації про журналістський процес загалом та плани видавання нових пресодруків («У Львові буде видаватися нова газета “Час”. Так само вийде журнал “Об'єднання”»), про його сприйняття тих чи інших газет («Сьогодні прийшло № 1 “Соборної України” — нецікаве», «Вийшло № 2 “Соборної України”. Нічого цікавого»), про складні взаємини журналістів і редакцій видань («Петя Певний заявив, що він вийшов з “У[країнської] Т[рибуни]” тому, що він не може розібратись в її курсі»), про фінансову допомогу редакціям газет («“Поступ” отримав підтримку грошову...») і абсолютно ніяке матеріальне становище МПП («Грошей в Укрпресі ні марки, не можна навіть пошти вислати»).

17 жовтня Н. Гнатюк записав у щоденнику, що нічого не робить по міністерству, не пояснюючи жодних причин. Однак, як відомо, саме в цей час було прийнято закон «Про припинення чинності Міністерства преси й пропаганди та утворення замість нього центрального управління по справах преси на Україні “Українпрес”», якому передавалися усі повноваження МПП. «У нас в “Українпресі” ціле міністерство переводиться до “Укрпр.”. Певну частину паперів “легалізуюють” в той спосіб, що в них обрізають блянки й штемпеля міністерські. Дехто з молоді збирається скандаль состроїти. На К[овалевського] вже карикатури замовляють.» Проте належної реорганізації так і не відбулося, МПП продовжувало функціонувати за попереднім розпорядком, збираючи й опрацьовуючи відповідним чином інформацію та розповсюджуючи її під егідою «Українпресу». Продовжувалася й надалі кадрова ротація: директором департаменту преси призначено В. Самійленка («який отже стане моїм начальником»), натомість Є. Іваненко обійняв посаду директора департаменту пропаганди і був, за твердженням Н. Гнатюка, досить

згіршений, оскільки мав обіцянку отримати посаду товариша (заступника) міністра. П. Ковжун одержав посаду начальника відділу преси «з осідком у Львові і там буде головою філії Українпресу».

Серед останніх записів цього щоденника — охарактеризоване Н. Гнатюком тогодення: нервова ситуація, «всі сваряться». Очевидно, саме тому у цей час він планував «їхати кореспондентом на Україну аби закласти там газету», щиро сподіваючись на перемогу повстанського руху, хоча й наводив перед тим слова О. Ковалевського про те, «що є серйозні ознаки того, що на Вкраїні можуть розпочатись серйозні події і що вони можуть привести до серйозних результатів».

Останній зі збережених щоденників Н. Гнатюка охоплює часовий відтинок від 12 листопада до 25 грудня (79 с.). «Досить довго не писав», хоча, нагадаємо, останній запис у попередньому щоденнику датовано 5 листопада. Причина — «не було грошей купити нового зошита», допоки не отримав черговий гонорар з «Рідного Краю».

Значна частина його записів присвячена докладному висвітленню суті інциденту із міністром військових справ В. Павленком, розкриттю змови з метою повалення кабінету П. Пилипчука, яка мала відбутися 1 листопада, розвитку партизансько-повстанського руху в Україні. Зокрема, зафіксовано відомості із російської преси про повстанські дії в Україні, а також виокремлено думку про те, що Ю. Тютюнник став загрозою для Головного отамана — «великим конкурентом».

Значну частину місця у щоденнику відведено також партійній тематиці, зокрема підготовці агітаційних матеріалів УНРП, висвітленню основної проблематики засідань центрального проводу партії. Після засідання, яке відбулося 30 листопада, Н. Гнатюк записав: «З інформацій, поданих Пилипчуком, виходить, що правительтво точно не знає, що сталося на повстанчому фронті, відомо тільки, що одна із бригад Тютюнника розбита».

26 листопада Н. Гнатюк занотував у щоденнику, що, намагаючись уникнути деморалізаційних настроїв, директор департаменту політичної інформації передав йому, що знищив пакет із телеграмами «Русспресс», серед яких була телеграма про поразку Армії УНР в Україні. Крім того, щоденникаря вразила передана О. Ковалевським характеристика А. Кримського тогочасної політичної ситуації в Україні — «моральна смерть».

Газетна справа, як свідчать матеріали і цього щоденника, була домінантною в комплексі буденних справ Н. Гнатюка. Прагнучи формувати достовірну, підтверджену кількома джерелами інформацію для преси про перебіг повстання, він постійно «запізнювався із зведеннями» («Директор Іваненко недовольний на мене, що я так і не склав сводки про повстання для місій»). Водночас розпочав роботу над календарем для емігрантів, однак через нестачу коштів цей проект не був реалізований.

Намагаючись відволіктись від політичних проблем, Н. Гнатюк продовжував брати участь у вечорах-зустрічах «Сонцєвітү», докладно записуючи їх перебіг, обговорювані теми, ключові думки мовців. Наприклад, він зауважував, що була неоднозначно сприйнята колегами поезія Кліма Поліщука, рівно ж як і творчий стиль М. Семенка («...нападав Юрко Липа. Я зовсім згоден був з Липою, що Семенко нічого не дав нового»). Н. Гнатюк підтримував ідею сонцєвітівських зустрічей не лише як можливість обговорення літературних справ, а й як місце апробації нових ідей у видавничій царині. Так, він разом із М. Обідним вважав, що варто було б розпочати «лубкову» — популярну — серію про повстанський рух. Ще однією ініціативою молоді цього об'єднання стало створення усної газети з різноаспектним змістом, до редакційної колеги якої було уведено Н. Гнатюка.

Грудневі записи Н. Гнатюка у щоденнику підтверджували невирішені проблеми української еміграції у Тарнові. Значна кількість покинутих напризволяще працівників урядових структур намагалася знайти собі будь-який прихисток для життя, вишукуючи місця, де можна було б віднайти роботу. Ще 15 листопада Н. Гнатюк отримав листа від Д. Дорошенка, який повідомляв про те, що рекомендував молодого журналіста редакції «Українського Слова» до співробітництва. Однак запрошення не надійшло.

Розпачливо шукаючи роботу, Н. Гнатюк метався між Тарновом і Львовом («...праці у Львові не матиму»), між політикою («Ковалевський каже, що треба рішуче відійти від політики») і журналістикою, між бажанням залишитися на рідній землі («До Волині... Свої люди, не буду хоч одріжняться од усіх») чи емігрувати («23 грудня почав відвідувати курси чеської мови»). Часом він називав специфіку життя українців на польських теренах «броженієм умов», намагаючись відповісти собі, «що дав мені Тарнів».

Нині залишається ще багато питань, пов'язаних із життям і професійною діяльністю Н. Гнатюка. Відомо, зокрема, що в наступне двадцятиліття його статті раз у раз публікувалися у часописах української еміграції у Чехословаччині. Віднайдені щоденники, рівно ж як і низка інших документів, що посвідчують його фахову діяльність, не лише розкривають складнощі українського побутування (політичного, економічного, культурного) у Тарнові, а й розставляють акценти у взаєминах політичних діячів, у діяльності українських урядових структур в екзилі, у формуванні інформаційно-пропагандистської діяльності Міністерства преси й пропаганди, посвідчуючи синхронною фіксацією подій жорстке щоденне змагання за життя.

Ольга Катола

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ І ЛІТЕРАТУРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ (20-ті рр. ХХ ст.)

Проаналізовано активну діяльність визначного письменника і публіциста Миколи Хвильового, пов'язану з організацією роботи літературних об'єднань, що висвітлювалася на шпальтах видань періоду українського Відродження.

Ключові слова: Микола Хвильовий, літературна організація, публіцистика, «червоний Ренесанс».

Проанализирована активная деятельность выдающегося писателя и публициста Микола Хвильового, связанная с организацией работы литературных объединений, которая освещалась на страницах издания периода украинского Возрождения.

Ключевые слова: Микола Хвильовой, литературная организация, публицистика, «красный Ренессанс».

Intense activities of a prominent writer and publicist Mykola Khvyliovyi connected with organization of work of literary unions, which were illuminated on the pages of periodicals of the era of the Ukrainian.

Key words: Mykola Khvyliovyi, literary organization, publicism, «red Renaissance».

Від збурень у суспільно-політичному житті останнього десятиріччя ХХ ст., які поступово набували форм демократизаційних процесів, залежали, зокрема, поступ української науки і культури,